

Zaven Biberyan'ın Diğer Eserleri

Lıgırdadzi [Sürtük]

- Roman, Ermenice, 1959, İstanbul
Aras Yayıncılık, Şubat 2020, İstanbul
Türkçe çevirisi: *Yahnuzlar*
Öncü Kitabevi, Nisan 1966, İstanbul
Payel Yayınları, Nisan 1966, İstanbul
Aras Yayıncılık, Mayıs 2023 (9. baskı), İstanbul

Dzovi [Deniz]

- Öykü, Ermenice, 1961, İstanbul
Aras Yayıncılık, Eylül 2017, İstanbul

Angudi Siraharner [Meteliksiz Âşıklar]

- Roman, Ermenice, 1962, İstanbul
Aras Yayıncılık, Mart 2017, İstanbul
Türkçe çevirisi: *Meteliksiz Âşıklar*
Aras Yayıncılık, Mart 2022 (5. baskı), İstanbul

Mırçünneru Verçaluyısı [Karıncaların Günbatımı]

- Roman, Ermenice, 1984, İstanbul
Aras Yayıncılık, Haziran 2021 (2. baskı), İstanbul
Türkçe çevirisi: *Karıncaların Günbatımı*
Aras Yayıncılık, Eylül 2025 (7. baskı), İstanbul
[1998-2013 arasında *Babam Aşkale'ye Gitmedi* adıyla dört baskı yaptı]

Car vivre, c'était se battre et faire l'amour

- [Çünkü Yaşamak Mücadele Etmek ve Sevişmekti]
Aras Yayıncılık, Ağustos 2019, İstanbul
Türkçe çevirisi: *Mahkûmların Şafağı*
Aras Yayıncılık, Kasım 2021, İstanbul

Anhun yergink açkeru meç [Gözlerdeki Sonsuz Gökyüzü]

- Aras Yayıncılık, Haziran 2021, İstanbul

Türkçeye Başlıca Çevirileri

- [Fransızcadan] *Ana*, Gorki / *Sanayi Kralı*, Upton Sinclair /
Ay Vadisi, Jack London / *Cinayet Şirketi*, Jack London /
Köylüler, Balzac.
[Ermeniceden] *Balkan Harbi Tarihi*, Aram Andonyan,
Aras Yayıncılık, Ocak 2021 (3. baskı), İstanbul

u s u l g e r e ğ i

Elinizdeki kitap, Zaven Biberyan'ın, İstanbul'da Ermenice olarak yayımlanan günlük *Jamanak* gazetesinde 1970'te tefrika edilen *Mrcünneru verçaluyı* [Karıncaların Günbatımı] adlı eserinin çevirisidir. Eserin kitap olarak ilk Ermenice basımı 1984'te, yazarın ölümünden kısa bir süre önce, bazı kısaltmalarla gerçekleştirilmiş, Türkçe çevirisi ise bu kitap temel alınarak yayınevimizce 1998'de *Babam Aşkale'ye Gitmedi* adıyla yapılmıştır. Mevcut basım ise hem romanın özgün adının iade edildiği hem de daha önceki Türkçe basımlarda yer almayan bazı bölümlerin metne eklendiği eksiksiz çeviri niteliğindedir.

Metinde, birçoğu Türkçe kelimeler olmak üzere, çok sayıda *italik* sözcük yer almaktadır. Bunlar Ermenice orijinalinde de yazarın aynen kullandığı sözcükler olarak algılanmalıdır. Bu türden sıkça kullanılan ifadeler sadece ilk geçtikleri yerde italik dizildi. Dipnotlar (*) redaksiyon sırasında yayınevimiz tarafından eklendi.

Türkçe yazımda ise Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

KARINCALARIN
GÜNBATIMI

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - URU 16

Karıncaların Günbatımı
Zaven Biberyan
Mrçünneru verçalusı

Çeviri
Sirvart Malhasyan

Kapak Tasarımı
Aret Gıdır

Kapak Fotoğrafı
Ara Güler

© Ara Güler / Ara Güler Doğuş Sanat ve Müzecilik AŞ

ISBN 9786052100066

Baskı ve Cilt

Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Birinci Baskı: Şubat 2019, İstanbul
Yedinci Baskı: Eylül 2025, İstanbul

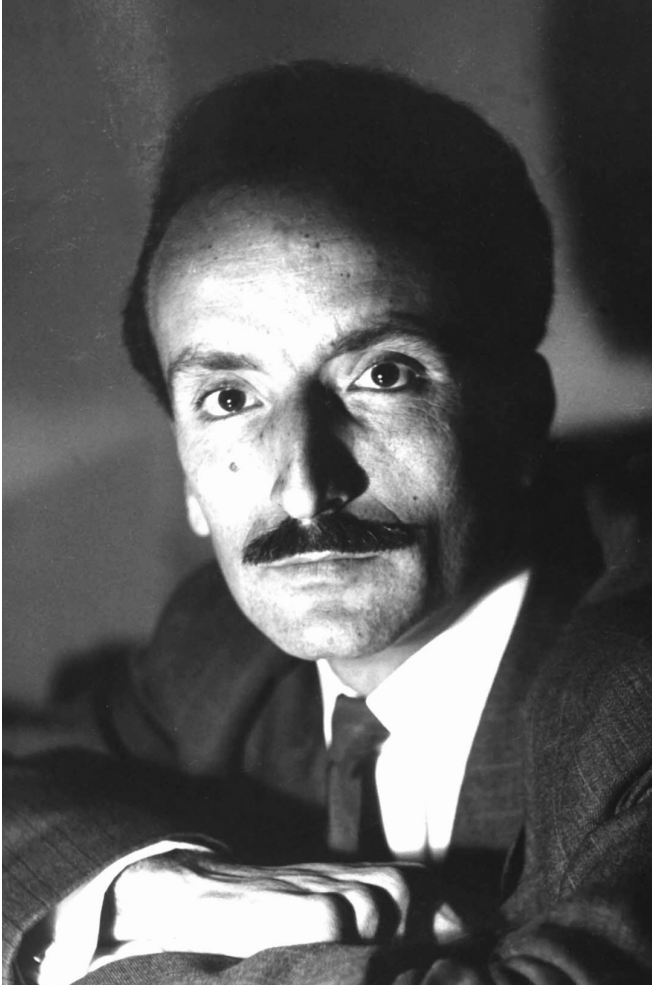
[1998-2013 arasında *Babam Aşkale'*ye *Gitmedi* adıyla dört baskı yaptı]

KARINCALARIN GÜNBATIMI

ZAVEN BİBERYAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
SİRVART MALHASYAN

Fotograf: ARA GÜLER
Copyright: Ara Güler Müzesi

Zaven Biberyan
(1921 - 1984)

Zaven Biberyan

1921'de İstanbul Çengelköy'de doğdu. Kadıköy Aramyan-Uncuyan ve Dibar Gırtaran (Sultanyan) Ermeni ilkokulları, Saint Joseph Lisesi ve İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nde öğrenim gördü.

1941'de Yirmi Sınıf (Kura) asker toplanırken, o da askere alındı ve Nafia hizmetine verildi. Akhisar'da kendisi gibi Nafia askeri olan *Jamanak* [Zaman] gazetesi yöneticilerinden Ara Koçunyan'la tanıştı. Üç buçuk yıl süren askerlik dönüşü *Jamanak* gazetesinde yayımlanan “Krisdoneutyan Vağhcanı” [Hıristiyanlığın Sonu] adlı yazı dizisi büyük gürültü kopardı, dizinin yayını durduruldu. *Nor Lur* [Yeni Haber] ve *Nor Or* [Yeni Gün] gazetelerinde, daha sonra da *Jamanak* gazetesi yayın kurulunda görev aldı. Sosyalist düşüncelerinden dolayı gelen baskılar sonucu gazeteden ayrılmak zorunda kaldı. 1946'da Ermeni aleyhtarı bazı tutum ve yayınlara karşı *Nor Lur* gazetesindeki “Al Gı Pave...” [Artık Yeter] başlıklı yazısından dolayı kovuşturmaya uğrayıp hapis yatan, daha sonra bulunduğu işlerden de baskılar sonucu ayrılmak zorunda kalan Biberyan, sonunda ülkeyi terk etmeye karar verip 1949'da Beyrut'a gitti. Orada gazetecilik mesleğini, Ermenice yayınlanan *Zartonk* [Uyanış] ve *Ararat*'ın yazı işlerinde görev alarak sürdürdü; Halep ve Paris'teki bazı dergi ve gazetelerde de makaleleri yayımlandı. Siyasi durumun iyileştiğini düşünerek, yaşamını güç koşullarda sürdürdüğü Beyrut'tan ayrılıp 1953'te İstanbul'a

döndü. Seta Hıdıryan ile evlendi, bir kız çocukları oldu. Bir süre Osmanlı Bankası'nda çalıştı. 27 Mayıs 1960 darbesini izleyen günlerde *Marmara* gazetesinde politika yazarı olarak görev yaptı. 1964'te yayınlamaya başladığı *Nor Tar* [Yeni Yüzyıl] adlı siyasi ve edebi dergi maddi sıkıntılar nedeniyle kapandı. 1960'lı yılların sonunda *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*'nin redaksiyon kurulunda yer aldı.

Türkiye İşçi Partisi'nden 1965 genel seçimlerinde İstanbul milletvekili adayı oldu, ancak seçilemedi. 1968 yerel seçimlerinde ise aynı partiden İstanbul Belediye Meclisi üyeliğine seçildi ve başkan yardımcılığı yaptı.

Biberyan yazarlık yaşamına Ermenice yazdığı öykülerle başladı. İlk öyküsü 1945'te İstanbul'da "Yerek Inger Eink" [Üç Arkadaştık] adıyla *Jamanak* gazetesinde yayınlandı. Daha sonra çeşitli gazete ve dergilerde öyküleri, makaleleri yer aldı. Öyküleri yalın dili ve gerçekçi temalarıyla ilgi çekti. Ermenice edebiyatın önde gelen realist yazarlarından olan Biberyan, çevresindeki olaylara bir aydın duyarlılığıyla yaklaşmış, dile getirilemeyen gerçekleri cesur ve kuvvetli kalemiyle gözler önüne serdi. Hatta dünya görüşleri farklı olsa da, haksızlığa uğradığına inandığı bir rahibin yanında tutum olarak, bir insan hakları savunuculuğu örneği sergiledi.

Romanlarında, öykülerinde ve gazete makalelerinde her kesimden insanı rahatça yansıtmayı başardı. Fabrika işçileri, dar gelirli memurlar, küçük dükkân sahipleri onun öykü ve romanlarının başlıca kahramanı oldular. Yapıtlarında birey-toplum çatışmasını işleyen Biberyan, öykülerinde de hep toplumsal sorunlarla boğuşan insanları anlattı. 1970'te *Jamanak* gazetesinde 294 gün tefrika halinde, ölümünden birkaç hafta önce ise kitap olarak yayımlanan ve onun başyapıtı sayılan *Mırçünneru Verçaluyı* [Karıncaların Günbatımı]

adlı romanı, bir ailenin adım adım yok oluşu paralelinde, yakın geçmişe ayna tutan dramatik bir kronoloji gibidir. Bu yapıtına, yazarın ölümünden sonra Eliz Kavukçuyan Ödülü (Paris) verildi. Eser Türkçeye 1998'de *Babam Aşkale'ya Gitmedi* adıyla çevrildi.

Kolay iletişim kurulamayan, zor bir insan olduğu söylenen Zaven Biberyan'ın, yazarlığının yanı sıra, amatör olarak yaptığı resim ve heykeltikler, Büyükada tutkunluğu, hatta –geçim amacıyla da olsa– bir ara eşiyile birlikte oyuncak yapımcılığına soyunması, onun ince sanatçı ruhunun fazlaca bilinmeyen yansımaları olsa gerektir.

Zaven Biberyan uzun süren, sıkıntılı bir hastalık döneminden sonra 4 Ekim 1984'te yaşama veda etti ve Şişli Ermeni Mezarlığı aydınlık bölümüne gömüldü.

Çağdaşlarının Kaleminden Zaven Biberyan

“Cesur, inançlı, kendisiyle ortak fikirler paylaştığımız bir arkadaşımızdı; sonuna kadar bizimle birlikte, geri adım atmadan yürüdü ve haksızlıklara, adaletsizliklere karşı mücadele etti... O günler hiç unutulmayacak. Hiçbir kalem bunları gerçek anlamda yazma cesaretini gösteremedi. Biberyan denedi ve başardı. Onun bu romanı İstanbul Ermenilerinin son dönem edebi dünyasında ilerici hareketin ürünü olarak benzersiz yerini koruyacaktır.”

S. K. Zanku (*Nor Or* editörlerinden, gazeteci, yazar), *Lusapatzen Mayramud* adlı kitabı, 1991.

“Zaven Biberyan’ın en iyi eseri *Mırçünneru Verçaluyısı*, kendisi ve benim gibi İkinci Dünya Savaşı yıllarında Akhisar’da Nafia askerliği yapmış olanlarca anlaşılabilir en çok. Biberyan’ı orada tanıdım, iki yılımız birlikte geçti. Eğitimini Fransız okulunda aldığından Ermenicesi o sıralar iyi değildi, ama İstanbul’a döndükten sonra, düşüncelerini seçkin bir Ermeniceyle ifade etme alışkanlığını hızla kazandı ve keskin üslubu, hatta bazen sivri çıkışlarıyla, aranan bir makale yazarı oldu...”

Dikran Hacyan (yazar, eleştirmen; Biberyan’ın Nafia arkadaşı), *Haraç*, 31 Mayıs 1995.

“...*Jamanak*’ta yayın yönetmenliğine başladı, ama solcu eğilimlerini Matbuat Müdüriyeti hoş karşılamayınca, onu yazı işlerinden uzaklaştırmak zorunda kaldık. Ancak Zaven, geçimini sağlamak için, boş kafalıların şaşkın, biz basın camiasının hayran bakışları altında, eline kadın iç çamaşırları alıp, Mahmutpaşa Yokuşu’nun dibinde satmaktan çekinmedi.”

Ara Koçunyan (gazeteci yazar; Biberyan’ın Nafia arkadaşı) *Jamanak*, 5 Ekim 1984.

“...genellikle, toplumsal yapımızın varlığını tehlikeye atan veya sağlıklı işleyişini tehdit eden genelleşmiş, ortak yaralara vururdu keskin neşterini; ve, etrafta başkaca kanamalara yol açmadan, kalemimi, usta bir cerrahın neşteri misali tam da yarının ortasına saplayıp genellikle sinsice gizlenmiş olan irini dışarı akıtır, okuyucularına gerçeği olduğu gibi gösteriverirdi.”

Yervant Gobelyan (gazeteci, yazar; Biberyan’ın gazete arkadaşı), *Kulis*, 10 Ekim 1984.

“İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1946-47... İlk haftalık, sonra günlük yayınlanan Ermenice *Nor Or* gazetesi yenileşme, özgürleşme, barış, sosyal adalet ilkelerini geliştiren, yazan, sosyalist eğilimli bir gazeteydi. Zaven Biberyan da bu gazetenin temel direklerinden biri. Zamanın egemen güçlerinin hoşgörüsüzlüğü bu gazetenin varlığına tahammül edemezdi. Gazete kapandı, yazarlarının bazıları da tutuklandı.”

Rupen Maşoyan (gazeteci, yazar; Biberyan’ın yakın arkadaşı), *Agos*, 2 Ağustos 1996.

Karıncaların Günbatımı'nın Yayımlanma Macerası

Zaven Biberyan'ın en önemli eseri olarak kabul edilen *Karıncaların Günbatımı*, Ermenice başlığıyla *Mrçünneru verçaluyısı*, ilk kez 1970'te, İstanbul'da yayımlanan *Jamanak* gazetesinde, 294 gün boyunca tefrika edildi. Romanın kitap olarak basımı ise ancak 1984'te mümkün olabildi. Biberyan'ın hastalığı sırasında, bir grup İstanbullu Ermeni kadın, ona son bir armağan vermek üzere, kitabın yayımlanmasına önayak oldu. 14 yıl sonra, 1998'de ise Aras Yayıncılık, romanı Sirvart Malhasyan'ın çevirisi ve *Babam Aşkale'ye Gitmedi* adıyla Türkçe yayımladı. Bu başlığın seçimi, Türkiye edebiyat çevreleri tarafından henüz tanınmayan Biberyan'ın başarılarının, özellikle o dönem hayli popüler olan *Salkım Hanım'ın Taneleri* romanı/filmi ve bu eserlere konu olan Varlık Vergisi tartışmaları ekseninde, daha geniş bir okur kitlesi tarafından tanınmasına yönelik bir adımdı. Ancak geçen zaman içinde Biberyan hem Ermenicede hem Türkçede bir yazar olarak kabul gördü ve editoryal bakımdan, romanı Varlık Vergisi/Aşkale sürgünleri bağlamıyla sınırlayan bu tür bir çerçevelendirmeye de ihtiyaç kalmadı. Böylece, Türkçe çevirisinin bu beşinci baskısında romana Ermenicedeki *Karıncaların Günbatımı* adını iade etmeyi, yazarın sağlığındaki tercihine de saygıyla, uygun gördük.

Bu yeni basımın önemli bir boyutu da romanın özgün metnine, yani *Jamanak*'ta tefrika edilen haline sadık ilk baskı olması. 1998'deki Türkçe çeviri, eserin Ermenice kitap olarak basılan 1984 versiyonundan gerçekleştirilmişti. Ancak daha sonra, kitabı yayıma hazırlayan ekibin, bazı siyasi kaygılardan dolayı, belki hasta yatağındaki yazarın da onayıyla, kitaptan bazı bölümleri çıkardığını fark ettik. Bunun üzerine, 2007'de yaptığımız Ermenice baskıda, eksiksiz metni, *Jamanak*'taki tefrikayı esas alarak yayımladık. 2013'teki Türkçe 4. baskıda ise, daha önceki basımlarda yer almayan bu bölümleri metne ekledik. 2019'daki mevcut baskıda ise 2013'te gözden kaçırdığımız iki önemli pasajı daha çevirip ekleyerek, romanı ilk yayımlandığı haliyle günümüze taşımış olduk. Türkçe metne 2013'te ve elinizdeki baskıda eklenen bölümleri, romanın bütünlüğüne ve okuma akışına zarar verebileceği kaygısıyla, ilgili sayfada göstermek yerine, kitabın sonunda (s. 524-527) listeledik. Bu baskıda eklenen iki pasajın, özellikle 1915 ve "Felaket" göndermeleriyle, romanın temel meselelerinin altını çizmekte son derece önemli rol oynadığını ve romanın hakkıyla anlaşılmasında son derece kritik olduğunu düşünüyoruz.

Ermenice romanın zirvelerinden olan *Karıncaların Günbatımı*'nın, tefrika edilmesinden kırk dokuz, kitap haline getirilmesinden otuz beş, Türkçeye çevrilmesinden ise yirmi bir yıl sonra yapılan bu yeni basımın, siyasi ve maddi koşullar daha uygun olsa çok daha üretken bir yazar olacağı su götürmeyen Zaven Biberyan'ın eserinin hakkıyla tanınıp tartışılmasına kapı aralaması dileğiyle.

BİRİNCİ BÖLÜM

- 1 -

“Kim o?”

Baret başını kaldırıp anasına baktı.

“Kim o?” diye tekrarladı Arus, canı sıkın bir halde.

Baret tekrar başını kaldırıp sabırsızlıkla yukarı baktı. Beyaz yaşmağa bürülü yaşlı bir yüz eğilmiş, karşısındakini tanıyabilmek için gözlerini kısarak aşağı bakıyordu.

“Ne isti...?”

Kadının sesi boğuklaştı, başını hemen içeri çekti. Yukarıda bir patırtı koptu. Kadın merdivenlerden artan bir gü-rültüyle inerek tepetaklak düşercesine sofaya ulaştı. Arus hıçkırıklara boğularak oğlunun boynuna sarıldı.

Baret, anasının şap şup öpücük sesleriyle durmadan kesilen sözlerini anlayamadı bile. Boğazına baskı yapan bir hüzün duydu içinde. Karşı pencereden iki meraklı başın kendilerini izlediğini görünce canı sıkıldı.

“Dokunma, pislik içindeyim,” diye mırıldandı. “Bitli-yim, dokunma.”

Arus oralı olmadı bile. Gülüyordu, ağzından birbirinden kopuk sözler dökülüyordu. Oğlunun yüzünü okşuyor, onu kucaklıyor, ağlıyor, bir yandan da durmadan konuşuyordu. Bir an gözleri karşı binanın penceresine takıldı. Gururla kasılarak güldü. Başıyla Baret'i işaret ederek oğlunun sırtını sıvazladı. Karşiki pencere açıldı, güleç bir kadın pencereye yaslandı.

“Oğlun mu hanım?”

Arus, merdivenden bir basamak aşağı indi. Baret onun bu döküntü haliyle, lime lime olmuş terlikleriyle utanmadan sokağa çıkmasına öfkelen-di. Anasına neler olmuştu? Arus, kaybolmasından korkar gibi, oğlunun koluna sıkı sıkıya yapışmıştı.

“Sürpriz, sürpriz. Üç buçuk sene oldu gideli, arada hiç gelmemişti. Artık ümidimizi kesmiş-tik. Allahım, tanıyamadım bir an! Evet ya, oğlum.”

Sıkıntısını ve öfkesini bastırmaya çalışan oğluna gururla baktı. Geldiğinden beri ilk kez dikkatle inceliyordu onu. Gülüşü silindi, yüz hatları gerildi.

“Ne kadar zayıflamışsın, ne kadar değişmişsin sen! Tevekkeli tanıyamadım seni yukarıdan baktığımda. Sana ne olmuş böyle? Hasta mısın?”

“Uykusuzum.”

“Önce bekçi sandım seni. Bu kahverengi elbiseler de ne? Üniforma mı değişti?”

Baret'in sabrı taşıyordu. Karşı evdeki gözlerden kaçarak, cevap vermeden sofaya girdi. Eskimiş, yağ ve küf kokan kirli bavulunu taş zemine bıraktı. Yer yer kırılıp çukurlaşmış taşların araları hâlâ sabahki temizlik sularıyla doluydu. Arus aynı isterik gülüşle komşularla vedalaşıyordu.

“Bana hemen temiz iç çamaşırı ve giyecek getir. Bir bohça yap, hamama gideceğim.”

“Tamam, gidersin. Hele bir içeri gir, biraz dinlen oğlum, bir şeyler ye, sonra gidersin.”

“Bitli bitli mi gireyim içeri *canım*?”

Sesini çok yükseltmemek için çaba harcıyordu.

“Bitlendin mi?”

Arus’un yüzünde trajik bir ifade belirdi. Sanki bitlenmek düşünölmeyecek kadar büyük bir felaketti. Bu kadar aptalca bir soru olabilir miydi? Baret dışlerini sıktı.

“Acele et!”

Arus koşu koşu içeri gitti. Baret pejmürde giysiler içindeki ihtiyar kadının arkasından can sıkıntısıyla baktı. Beli bükölmüş, boyu küçölmüşü.

“Hilda yok mu?”

Üst kattan Arus’un sesi duyuldu.

“Az önce çıktı. Seni görünce aklı başından gidecek. Bavalunu saklarım, sen aniden ortaya çıkarsın. Havalara uçacak. Bir yerlerde ekmek *karnesi* varmış, oraya gitti. Bakalım alabilecek mi? Yaaa, işte bizim de dertlerimiz var burada. Hiç olmazsa bu yönden gönlüm rahattı. Sizin ekmeğiniz, yiyeceğiniz...”

Baret biraz daha öfkelen-di anasına. Ne sanıyordu, *Nafia*’da* ziyafet mi veriyorlardı? Onlar İstanbul’da evlerin-

* Nafia: [Arapça “bayındırlık işleri”] Eskiden, Bayındırlık Bakanlığı anlamındaki Nafia Vekâleti’nin kısaltılmış hali olarak sıkça kullanılan bu sözcük, İkinci Dünya Savaşı sırasında özel bir anlam da kazanmıştır. Askere çağrılan gayrimüslim vatandaşların bir bölümü demiryolu ve havaalanı yapımı işlerine verilirken, büyük çoğunluğu da yol yapımı, taş kırma gibi işlerde çalıştırılmak üzere, özel kahverengi elbise giydirilip Nafia hizmetine verilmiş, kendileri de “Nafia askeri” olarak adlandırılmıştır.